

Piimäkuu
4. päiv
2026

Nummör
11 (614)

Leht mass 2 €

UMALĚ LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

Tagametsa Tarmo umast vahtsõst lavastusõst

Kae lk 2

Võro noorõ käve Karala nuuriga tutvust tegemän

Kae lk 3

Latsõ äpärdüs põllumajandusõga

Kae lk 4

VAHURI SIIMU PILT VAT TIATRI KODOLEHE PÄÄLT

Pildikene etendüesest, nimitegeläne istus kesken.

VAT tiatri mäng «Luukere Juhani»

UL

Talnan toimõndaja VAT tiatri mängukavan om vahtsõnõ tükk «Luukere Juhani juhtumised», miä om püüne pääle säet Võromaa kiränigu Laanõ Triinu latsiraamadu perrä.

Raamadu autor Laanõ Triinu kommõntiir tiatritükkü niimuudu: «VAT tiatri mäng «Luukere Juhani juhtumised» ja ma käve eel-esikal ja või kinnütä, et ullimuudu hää tükk om! Lava pääle säädjä Toikka Aare arvosaaminõ lää-i ütspulgõ raamadu süzeed pite, a lavastusõ õhkkund om sama nigu raamatun – helge, mõtsik ja inemlik. Eräle plusspunkti tulõva mu puult võro keele pruuksmisõ ja võlusõna «pähnähäitsmetsäi»

kaejilõ tutvustegemise iist. Pähnähäitsmetsäi päst maa- ilma! Kuis, tuud tulõ esi kaema minnä. Arvada tuuperäst, et taa passissi noorõmbilõ kaejilõ kah, om lavastus õnnõ 50 minotit pikk, a tuu tähendä-i, et taa passi-i suurilõ inemiisile. Hää tiatri saa kõnõlda kõrraga nii latsi ku suuriga.»

Tiatritükün mängvä Koppelmaa Laui (Ugala), Meriste Triinu, Tedre Margo ja Põder-soo Meelis. Seokeyäädse etendüse omma joba är mängidü, no tetäs suvõs paus. Põimukuu keskpaigan antas kats etendüst Viscosa kultuuri-tehassõn Hiiumaal ja rehekuul jakatas tükü mängmist Talnan Sakala 3 tiatrimaja suurõn saalin. Ligembät teedüst saa kodo-lehe vatteater.ee päält.

RAHMANI ELO PILT

Minevä puulpäävä peeti Võrol Kubija laululava pääl Võro maakunna laulu- ja tandsupito «Eluring». Kontsõrt-lavastusõ pää-lavastaja, tandsujuhi Tolga Anne ja Posti Maire näütsi läbi tandsu ja muusiga inemise elotsõõri. Nii oll etendüsen tähtsä osa kõigil, alostõn latsist kooni vannoinemiisini välä, ja muusiga ni tands kõüdi esi põlvkundõ.

Pidol asti üles 64 tandsurühmä, ligi 50 kuuri ja laulukollõktiivi, puhkpilliorkestri, kapelli, noorõ solisti ja bänd. Päält Võro maakunna rühmi võti pidost ossa külälidse Põlva ja Tarto maakunnast.

Ilmataat lask pido ilostõ är pitä ja naas väikeisi pisarit valama pääle tuud, ku laulu- ja tandsukava kinäste läbi oll saanu.

Kontsõrt «Rõõmsa lats» näütäs 18 vahtsõt võrokeelist latsilaulu

18. piimäkuul kell 18 om Võrol Kandlõ aian kontsõrt «Rõõmsa lats». Kontsõrdil laulva Tarto laulustuudio Laulupesa latsõ vahtsõit võrokeelitsit latsilaulõ, miä omma luudu keelepesä- ja muusigaoppajidõ ütistüün. Päält Laulupesa latsi om kontsõrdi kavva poimit ka Võro liina keelepesärühmä latsi ülesastminõ.

Kuimuudu laulukava kokko sai ja midä kontsõrdist uuta, saa kullõlda seo keväjä perä-mädsest Vikerraadio saatõst «Vahtsõmbalt Võromaalt». Õkvatii saatõ mano tan all-puul olõva kruutkoodi abiga.

UL

Võrokeelidse romaani võistlusõ võidutüü sai kaasi vaihõlõ

UL

Trüküst om tulnu Reimanni-Otsaru Nele romaan «Samblõ ja Rahutu Vaimu lugu», miä om Võro instituudi 2024. aastagal välä kuulõtõ võrokeelidse romaani võistlusõ võidutüü. Tego om Piusa mäkilõ pühendedü armastusõromaaniga, miä kõüt kokko perre- ja aoluu.

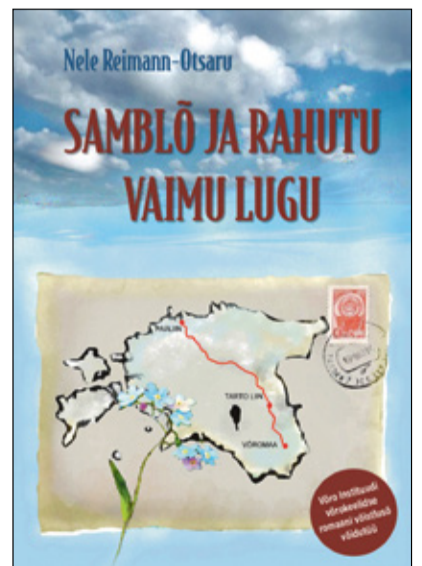
Raamadu autor om Umalõ Lehele kõnõlnu umast romaanist niimuudu: «Romaanil om kolm päätegeläst: nuurmiis ja neio ni Võromaa luudus – Piusa kandi mõtsa ja mäe. Sõahädä ja võõral maal olõgi üle elänü päälliina nuurmiis ku Rahutu Vaim löüd sääl mäki pääl umilõ hingehätile kergendüst. Võromaa neiolõ ku maal üles kasunulõ latskõsõlõ omma nuu kotusõ latsõiäst pääle armsas saanu. Tä kuts esi hinnäst Samblõs – liinakivve pääl ei kannahda kavva olla.

Ei saa mitte kiäki esi valli uma sündümise vai kuulmisõ aigu ja kotust. Ei saa sakõstõ valli tuudki aigu, ku arm süämeh pessä nakkas tegemä. Mu romaani tegeläisi armastusõ

aig tulõ kätte õkvallt pääle viimäst sõta – 1945. aastagal. Kuis tuu keerolinõ aig inemiisi ja näide egäpääväst ello mõõt, saa romaanist lähembält lukõ.

Kirotamisõ aigu tull miilde üte varahadsõmba ao filmi päälkiri «Need vanad armastuskirjad». Nuurmiis om saatnu umalõ neiolõ 199 kirja, kirävaihtus käve mitu aastakka. Romaani mina-tegeläne löüd nuu kirä peränpoolõ uma latsõ-põlvkodo tarõpäälitsest korsnaja takast kirivä padakoti seest. Kirju saaja – mu imä – tahtsõ nuu edimält üte mäeküle sisse matta, a naas pelgämä, et mägi kaibõtas ütškõrd üles ja kirä jääse mõtsa ala videlemä. Hää, et tä tuud es tii – hulga aastidõ peräst naatigi sääl kaibma.»

Romaan om autori Luuska-triloogia kolmas raamat. Triloogia varatsõmba raamadu omma mälehtüisiraamat «Vanaimä pääsõkõsõ» ja jutukõgo «Kullanõ kodo».

RAAMAT
Nele Reimann-Otsaru
«Samblõ ja Rahutu Vaimu lugu»
armastusõromaan

Võro instituudi 2025. aastagal lõppõnu võrokeelidse romaani võistlusõ võidutüü

Päätükke kaiõ Silvi Palm.
Pildi om tennü Merike Läte.
Foto omma tennü Tarmo Kõlli,
Ain Piir ja Harri Sundell.
Kujondusõ ja küllendüse tekk Priit Lööper.
Trükitüü tekk trükükoda Greif.

Raamadu väläandmist omma tugõnu Eesti Rahvakultuuri Keskus, Eesti Kultuurkapitali Võromaa ekspertgrupp ja Võro instituut.

Vahtsõdõ võrokeelitside latsilaulõ kontsõrt

RÕÕMSA LATS

Laulva Tarto Laulupesä latsõ

18.06.2026 kell 18

Võrol Kandlõ aian

Üles astva ka Võro liina keelepesälatsõ

MASSULDA

VALLALÕ
KOHVIK

Vihmaga Kandlõ kontsõrdisaalin

Vaalajahimiis lask harpuuninolõ vällä

Päti omma väega kavalas länü. Mu tävveste koolitõdu ja digitarga tutvaga juhtu ildaagu sääne lugu, et tä kandsõ päti pangakonto pääle hariligu inemise kuupalga jao rahha. Asi olf nii, et timäga võtsõ ühendüst üte üritüse kõrraldaja tõsõlt puult maakerrä ja paksõ, et saa varahaidisilõ heränejele tetä sponsoridõ abiga majutusõ ja linnupiledi soodustust. Tuu om väega spetsiifiline üritüs ja sinnä läävä Eestist kolm inemist, kiä kõik saiva säändsõ kirä. Päti pidi tiidmä, et nuu inemise sinnä läävä, pidi tiidmä näide küländ täpset aokavva ja kontaktteedüst. Tä mängse üritüse kõrraldajat, kinka aasaosalidsõ olli asju ajanu. Önnõligu juhussõ läbi sai mu tutva raha tagasi, selle et reagiirse paar päivä päält raha ülekandmist küländ kipõstõ ja raha es olõ jõudnu viil Euruupa pankust edesi minnä.

Säänest päitete, kon tsihitäs kimmäst inemist ja tiitäs timä elo kotsilõ peris hulga, kutsutas harpuunmisõs. Tehnika edene misega lätt pätel harpuunminõ egä pääväga lihtsambäs. Könõl das joba, et pia võidas tutva inemise numbrõ päält timä helüga kõlista ja sis om ülepää rassõ midägi arvo saia. Mi, kinkalõ miildüs mukav allkiräandminõ, piämi nakkama säändsõide pättüisi ga egä päiv kõrrast inämb rekendämä.

RAHMANI JAN
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja:

Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja:

Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja:

Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja:

Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: AS Öhtuleht Kirjastus, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust löüdä, ja märgotas tuust, miä parasjago süäme pääl.

Häöjä piinü ilo

Sõida egä nätal Võrolt Karulahe tüüle ja seokõrd õnnistu mul peräkõrd ummõhtõ Karula mõtsu vaihõl kullõrkukkõ nätä! Jah, mu jaos olf tuu väega rõõmsa löüdmine, perämädsõ kümne aasta seen omma nä egält puult teie veerest ja hainamaio päält kaonu. Mu maakotussõ nurmõ olli kunagi noid kullatsit nuppõ hektarre viisi täüs, a no olõ-i inämb üttegi.

Mu latsõpõlvõn tuudi näid üks üsätüisi kaupaa vaasi ja anti koolilõpõtäjilõ kingis.

Arvada om süüdü nurmi ülearvonõ kihvititamine ja muu inemiisi toimõndamisõ mõsõ kah, et seo kinä lillikene kaoman om. Tege kurvas, et mu eloiä jooksul sääne muutus, kon üts imeperäne kasv nakkas vällä kuulma. Või trehvädä niimuudu, et kullõrkukkõ kuldnõ salahus ei jõvaki inämb mu latsilatsini.

Seo lillikene om mullõ kõgõ miildünü uma saladsõ kulladsõ nupi ja hää makõ hõnguga. Gailiti Augusti «Ekke Moorin» om üts imekinä luulõlinõ lugu, kon õkva kullõrkuku omma päätegeläse. Varrampa olõ toda luku ette kandnu nigu ütte kinä sõnasädmisega jutukõist, a

muutuisi tuulõn saa seo lugugi vahtsõ häöjä ilo varõndusõ.

Ka poisipäega Paula laulun omma ria: sa olõt nigu kullõrkukk, mink varrõ otsan illos nupp. Kullõrkukk, *Trollius europaeus*, om püsülill, a timä eloigä om umbõs viis aastakka, miä om püsukasvo kotsilõ küländ lühkü, ja tä sigines õnnõ siimnidega. Et tegünenü siimne, om vaia tolmõndajat ja et kullõrkuku kuplikõnõ om tõisi tolmõndajidõ jaos kinni, saa seo tähtsä tüüga toimõ õnnõ kullõrkukukärlbläne. Väiku mutuk, kiä häitsmekattõlehti vaihõlt sisse ronit. Häitsmide pääle munõs tä muna, nii saava tolmõndajis ka häitsmide seen kasuja kärbläsevastõ, kiä ummakõrda söövä kullõrkuku siimnit.

Kullõrkukk om ülepää üts esimuudu lill ja tõisi kasvõga võrrõldõn mitund muudu ainukõrdnõ. Tuuperäst, et sääne piinü ilo üks kavvõmb püsünü, är kořaku seod kullakarva pallikandjat, lasõ täl viil illos olla ja mano tegünedä. Ja umal aiaaamal ja mõtsa veeren lasõ seen kasuja kärbläsevastõ, kiä ummakõrda söövä kullõrkuku siimnit.

Kullõrkukk om ülepää üts esimuudu lill ja tõisi kasvõga võrrõldõn mitund muudu ainukõrdnõ. Tuuperäst, et sääne piinü ilo üks kavvõmb püsünü, är kořaku seod kullakarva pallikandjat, lasõ täl viil illos olla ja mano tegünedä. Ja umal aiaaamal ja mõtsa veeren lasõ seen kasuja kärbläsevastõ, kiä ummakõrda söövä kullõrkuku siimnit.

Tagametsa Tarmo: sūrreaalnõ, kuis läbi saamisõ perändüse jagamisõga muutusõ

Seo kuu tõsõn poolõn mängitäs Ihamaru vanan kõrdsi-huunõn suvõlavastust «Päeva lõpus», miä om reklaami perä terrävmeeline lugu Eesti küläst. Lavastaja Tagametsa Tarmo kõnõlõs tiatritüküst tsipa lähkumpä.

Mis tük om «Päeva lõpus»?

Seo om Lennuki Urmasõ autoritekst aastast 2009 ja kõnõlõs katõst vellest, näide latsõpõlvõ kaastiilidsist ja tuust, kuis nä vahtsõst kokko saava. Vellil tulõ jaka umavahel vanaesä perändüst, tõisil kõigil tulõ jaka noilõ vellile armastust, egälitel esimuudu.

A laemalõ om taa lugu Eesti küläütiskunnast täämbä, tan ja parhilla. Kirotimi taa Urmasõga tsipa ümbre, nii et peris 2009. aasta näütemäng taa ei olõ. Urmas esi om ütelnü, et taa om lugu Eesti küläst, kon lõpõs maailm.

Tük om parasjago ütiskunnakriitiline pilk Eesti elolõ. Minno pand imehtämä, et 17 aastat om algteksti luumisõst müüdä länü ja Eesti riigin olõ-i sittagi muutunu. Veidükese om ütiskund arõnu,

Kaemi üle ola tagasi

Pikäaolinõ kuulmeistre
SÄINASTI ENE, kiä om muio ainidõ
siän opanu aoluku kah, tulõtas
miilde sündmüsi aost, ku Eesti
vahtsõst esisaisvas sai.

Piimäkuu edimäne puul

1986. aastal peeti Võrol viies vabariiklik rahvamuusigapido 900 pillimängijaga. Võikimängmisel võitsõ kandlõmängjist Kasõsalu Ärni ja löõdsamiihist Teppo Aivar, kiä olf sõs õnnõ 28aastanõ.

12. piimäkuu pääväl 1987. aastal käve USA president Reagan Berliini, koh ütelf vällä, et Berliini müür tulõ är lahku.

1988. aasta olf kuum nii ütiskunnah ku ilma poolõst. Edimäst kõrda tunnisf NASA tiidlane Hansen, et Maa kliima lätt pallo lämmäs. 7. piimäkuul mõõdõti Võrol viluh 33,5 kraati lämmind, tuu rekord püsse viil mitto aastat.

2. piimäkuul võtsõ Eesti Muinsuskaitso Selts vasta deklaratsioon «Eesti rahvusvärvest ja eesti rahvuslipust». Ökva naksi pääle Talna vanaliina päävä, koh üüse kogonõsi rahvas esihindäst laulupido platsi pääle esämaaliidsi laulõ laulma. Sääil üülalupidol nätti edimäst kõrda sinimustvalgõt lippu läbi rahva sõitmah.

Rakvere liinah panti piimäkuu algusõh nukakivi lihakombinaadilõ, midä naksi tegemä eestläse ja suumlasõ ütõhkuuh.

16. piimäkuu pääväl läts vaihtustõ EKP parteijuht, edimädses sekretäris sai Väljasõ Vaino. Järgmädsel pääväl tulf Talna lauluplatsi pääle tuhan-

RAHMANI ELO PILT

Tagametsa Tarmo Ihamarun etendüspaiga ussõ liin.

AI om tulnu, a mõttõmaailm om jäänü täpsele samas.

Mis and sullõ jõudu ja tahtmist tetä tankandin tiatrit?

Uma kant ja uma kultuur. Ma arva, et seo lugu kah om väega mi kandiga kokko köüdet. Kaeminõ asju pääle piat olõma ärtuntav ja samal aol vahtsõnõ. Kimmäle ei vöi är unõhta huumorit: nalla piat kah saama.

Kuna mul hindäl esä kuuli minevä aasta är, sis kõik tuu perändi jagaminõ ja muu om nii värskõ mu jaos. Tuu om tävveste sūrreaalnõ, kohe maailm

dit inemiisi, et saata Eesti volimehe üleliidulidsõlõ parteikongressilõ. Kiteti Väljast ja esimajandajat Eestit. Könõli Lauristini Marju, Toomõ Indrek ja Savisaarõ Edgar, kiä ütelf, et nüüd om rahva ütine rinnõ sündünü.

14. piimäkuul 1989 olli suurõmbih liinuh kiudutamisõ mälehtüspäävä. Võro raudtiijaama saina pääle panti raudkivist mälehtüstahvli kiräga «Siit algas Võrumaal küüditatud perekondade Siberi teekond 14. VI 1941. a – 25. III 1949. a. Mõõduja, meenuta!».

Võro Teataja kirof, et poodi omma tühä, kõgõ inämb olf puudu seebist ja mõsupulbrist. Pallo küläpoodi olli keset päivä kinni. A ku müüki tulf jõvvusüüt, tetti paari tunniga 1000-rublanõ kassa.

Piimäkuu algusõh valiti edimäst kõrda Võromaa missi, kelles sai Otsa Kadri Rõugõst.

Kuiki 1990. aasta algusõh olli ummi inemiisi kaitsmisõs võet tarvitustõ Eesti ostukaart, olli talongi kah alalõ. Suur puudus olf pensdinist. 1990. aasta piimäkuul sai pensdujaamast osta õnnõ 20 liitrit üte auto ja viis liitrit tsikli kotsilõ.

9. piimäkuu pääväl luudi Eesti Konsõrvatiivnõ Rahvaeräkund, mille esimehes sai Tarto Enn.

Ülembkogo võtsõ vasta Eesti Vabariigi umandussäädüse, millest loodõti pallo, a segähüst tekkü viil mano. Umma riiki es olõ viil tagasi tett ja vaiõldi, määne põhisäädüs alosõs võtta.

Pääle lehekuul olnut Luhamaa ja Murati piiripunkti külge minõkit tulf 14. piimäkuul 1991 Ikla ja Heinaste piiripunkti Riia OMON. Kõgõ jõhkramb olf Ikla ründamine. Sääil sai kolm piirivalvajat vika ja näide

Mõtõlus

Önnõlik pere

Võro liin om nii väikukõnõ, et kae kost veerest tahat, keriku torn om üks nätä. Ja kalmuaid om kah nii lähkül, kiviga visata. Et sinnä minnä, ei olõ vaia autoga müristä ja tossuta. Jalaga saat mõnõ kilo kaalu alla ja süä ei lää kah rasva. Ma esi käü tihtsäle sääil. Minevä kuu imäpääväl tegi pikä tsõõri haudu vahel. Kai, kas mõni tutva nimega om talvõl matõtu, võtsõ mõnõ murdunu ossa havva päält är, pandsõ mõnõ kistunu kündle palama ja kõnõli mõttõn pikä jutu ummi häie sõpru havva pääl, et kuis mul lätt ja midä näide silmä inämp ei näe.

Olõ sääil halvõ asju kah nänü. Tulõ mõni, pand kündle palama, vana viskas tõsõ havva pääle, laat autotäve mustõ kottõ prügüga surnuaia kastõ sisse, kühveldäs pangiga sinnä tuudut liiva auto täüs, võtt mõnõ lapju vai rihä ütõn ja kipõlt minemä, nigu varas üks.

Ümbre roitminõ väsüf är ja ai peris vatulõ. Puhksi jalgu imä havva pääl ja küsse mõtõn tassa: «Tere, imä, kui sa ka elät?» Ja kõnõli tälle, kel le havva pääl olf käütü kõrda tegemän ja pallo vahtsit haudu manu tulnu. Seleti viil imäle, ku hää om, et timä silmä ei näe naid sõjälõhüisi. Et piat nek üid keldrihe juuskma vai hinnäst pargipingi ala käkmä. «Lupa, imä, ma tõmba su teki rihäga sirgõs ja panõ mõnõ kündle päitsile, et sul külm es naanu.» lõpõti uma mõtõlusõ.

Kõrraga näi, et kats oravat korgõ pedäjä otsan kaeva, kes tuu ulf om ja maa pääl püherdäs. Mul olf paar präänikut karmanin ja pudisti nuu puu ala. No kos sis nakaõ üles-alla traavminõ – üks präänik suun ja uma sahvriõ paika. Kats väikeist oravat hüplivä niisama ja aiva tõnõtõist takan. No mis näil murõ, kül imä ja esä talvõl lavva katva.

Varõmb nä ellivä tõsõl puul kalmuaid pedäjide otsan. Sääil üts rahn pesse pääd vasta puud nigu kuuliprits, et ütte vaglakõist kätte saia. Sis tulliva suuri lõuguga massina ja orava pagõsiva är kalmuaid puio otsa, sinnä nuu massina kunagi ei jõvva. A mine sa tiia, ku prallõ jaos rahha puudu jääs, omma vast tan kah platsin.

Tuupääl tulf miilde Tammisaarõ jutukõnõ «Poiss ja liblikas», kos üts poiss väega armasf lille. Tä vali ja kõblaõ noid ja kai, kuis nä ilusalõ häitsivä. Kõrraga nägi poiss ütte kirivat liblikut ja täl tulf kangõ himu tuu kinni püüdä. Ja ku õdagu sai libliku kätte, es olõki poiskõsõ miil nii hää. Kõik lillikese olliva maaha trambitu, a tuu kirriv liblik koolnu.

Heräsi mõttit, kai viil vähä tagasi. Üts orrav olõs mu käest nigu tassakõistõ pallõlõnu, et võtku ma kõrvitsasiimnit ütõn, ku järgmäne kõrd tulõ. Talvõl om noid hää perrege kõrbõsta. Ku nüüd rebäse ja hulkva kassi oravapõgõ umma pessä umilõ poigilõ mängmises ei vii, sõs omma nä õnnõlik pere.

ELMO

Võro noorõ Karala nuuriga tutvust tegemän

RAHMANI ELO

Lehekuu algusõn oll mul ütenukuun säitsme töösõ võro noorõga võimalus kävvü Soomõn Joensuu liinan tutvus saaman karala-kiilside ja -miilside nuuriga. Arotõt sai nii võro ku ka karala keele opmisõ võimaluusi, niisamatõ rassõhit kotussit keele püsümajäämise man. Mõlõmbat kiilt ja kultuuri sai tutvus tett läbi mängu, laulu, tandsu ja jututsõõrõ. Reisi tähtsambä asaajaja olli Saarõ Hipp ja soomõ-ugri kiili huvilinõ Nico Hannes, sotsiaalmeediän tunnõt ku @segasukukiel. Projekti tugõsi Eesti Kultuurkapital.

7. lehekuu

Alostami umma rännütiid neläpäävä hummogu kell 7.38, ku läämi Tarto-Tafna rongi pääle. Sõidami viil trammii, laiva ja üte rongiga ni 12 tunni peräst jõvvami Soomõ päälinaast Helsingist umbõs 440 kilomeitri takan olõvahe Joensuu liina. Õdak om illos ja üüpaika kõndmisõs täpsele õigõ.

Inne reisi olõ lugõnu katõ raamatut, miä üteli vai tõsõl viisil kõüdedü Karalaga. Nuu omma Juhani Karila «Väikeste haugi piük» ja Mika Keräneni «Minu Karjala». Ooda tuuperäst, et jõvva veidü imeliste ja lumjahe paika – raamatidõ perrä võidsõ tuud luuta. A liin om nigu harilik liin iks – pallo massiniit, puutõ, reklaamõ, üle jõõ lätt suur betoonsild. Säane Tarto ja Võro vaihõpääline paik, väikuliina henge, a suurõ liina vällänagemisega.

Mi elamine om vaiksõn väikeisi maiu rajoonin. Tii pääle jääs uhkõ kerik ja ette tulõ mõni põnnõv juhtuminõ. Jalutõn kuulõmi sääl takast rattakellä hellü ja astumi rattasõitja tii päält iist. Meist müüdä sõitja tennäs meid ja lätt rahulikult edesi.

Säane tenoavaldus om mu jaos küländ uutmalda, Tarton trehvät säanest viisakust harva. Uutmalda om tuu kah, et esiki ku liiklus om kõrraldõt valgusfuurõga, laskva pallo autojuhi meid üle tii sis, ku näil palas rohilinõ ja meil verrev tuli.

8. lehekuu

Olõmi nääl varramba läbi video joba mõnõ Karala noorõga trehvänü. Nüüd om aig näid periselt nätä. Läämi tuujaos Hummogu-Soomõ ülikuuli, kon om päävä edimäde poolõ programm. Edimält hoitva mõlõmba pundi hindäette, a kohvipausi aigu istumi joba kokko ja teemi edimäde lähembä tutvassaamisõ. Pallo om vahtsit nägosit, kinkalõ saa kõnõlda, midä mi tan teemi ja kiä olõmi.

Pääle väikut süümist omma tüütarõ, kon mängimi karala laulumänge ja jagami uma keele opmisõ ja oppamisõ kogõmuusi. Väikeisin gruppõn saa kõnõldus, kuis kiäki uma keelega kõüdet om. Mu tsõõrin olnu ommava karala keele opnu, mitte kotost saanu. Perän tulõ vällä, et seo käü ka pallõdõ töisi nuuri karalaisi kotsilõ. Nä tiidvä ummi juuri ja opva keele peris nullist selges esihindä huvist. Ja no om karala kiil ja kultuur saanu näide elo egäpääväosast.

Päiv lätt müüdä nigu niuhti. Säemi uma sammu Sointula restorani poolõ, kon tulõ õdagunõ karala-võro muusiga kontsõrt. Kontsõrt om peris pikk, a tuuist kõüt muusiga meid kokko ja pand ütstõdõ kultuuri vasta inämb huvvi tundma. Pääle kontsõrti tegunes hulga küsümüisi ja arotamist. Juttu jakkus mitmõs tunnis ja õdagu lõpõtaminõ lätt küländ vaivalidsõlt. Õnnõs tiiami, et järgmädsel pääväl om viil võimalus karala ja võro laulõ-tandsõ laulda ja tandsi.

9. lehekuu

Hummogu käümi Põha-Karala muusõumin, kon om välläpanõk karalaisist ja näide kul-

BRAUNI MIHKLI PILT

Kaeminõ Joensuu liina pääle betoonsilla päält.

tuurist. Mullõ miildüse väega Soomõ muusõumi: sääl omma uutmalda ja tävveste kastist vällä mõtõldu välläpanõgi. Olõ varramba käünü Rauma liinan, kon ütenu muusõumin oll välläpanõk vampiirest, sai sälgä panda suurõ ja karvadsõ kasuga ja minnä vampiiri-disko ruumi värviliidsi tulli ala tandsma.

Seon muusõumin midägi säanest ei olõ, a sääl saa täitü ankeeti, kon saat teedä, määnest tüüpi karalanõ olõt, vai kullõlda posti seest vällä tulõvat karalakeelist karmanihellü.

Ütidse tegemise nakkasõ pääle õdaguspoolõ. Tuuperäst om viil võimalus Joensuu liina lähkümbält nätä. Ümbre käven näemi pallo harinõmalda vällänagemisega kujjõ, tuuperäst om vaia kõik aig saisma jäia ni näist pilti tetä. Keränen kõnõldõs uman raamatun Parikkala skulptuurõ pargist ja sääl nättüist küländ andsakist kujjõst. Joensuun nättü pand õkvalt tollõn raamatun kõnõlduisi kujjõ pääle mõtlõma. Saman om mu meeles äge, et ku inemine taht kõrras jalga puhada, om täl susi vai määnegi tõnõ uutmalda tegeläne seldsilises.

Õdagu om ütine laulminõ

BRAUNI MIHKLI PILT

Uutmalda seldsiline.

ja tandsutunn, kon saa selges, et mitmõ laulu-tandsu omma üttemuudu nii mi ku ka suurõlt jaolt seto ummiga. Ku ammõtlik osa läbi saa, läämi jõõ viirde istma, et viil mõni mõtõ vaihta ja laul laulda. Tuu hetk om rassõ arvo saia, et seo omgi perämäne kõrd ütenukuun.

10. lehekuu

Ongi aig minnä. Hääd aigu saa üteldüs ka ummi siäst osalõ, kiä viil mõnõs aos Suumõ jääse. Asa kokko ja sammamuudu tagasi, kuis sai tultus.

Tagasitiit pääl istumi edimält rongin võlss kotussõ pääle, a lahkõ suumlasõ ei tii tuust

RAHMANI ELO PILT

Karalasi kingitüse: raamat ja CD-plaat.

suurt nummõrd ja avitasõ õigõ kotussõ löüdü. Helsingi lähkünnäemi viil kattõ poiskõist, kiä tulõva rongi pääle taarat korjama (üte pudõli iist või saia kooni 40 senti). Ja jälleki saa läbi üts hää matk Soomõmaal.

Esiki ku tuu jutust häste vällä ei tulõ, sõs nuu innembä loedu raamadü ei olõ võlssnu: Joensuun olt aig om olnu väega lumja. Mitte niivõrd kotussõ hindä (arvada saa tuu õigõ tundõ lihtsambäle kätte mõnõn maakotusõn), a inemii peräst. Meid om vasta võietu lämmält ja mitte kõrdagi ei olõ mi tundnu mängitüt külälislakust. Inemise ei aja lihtsäle tühjä juttu, a mõistva

vakka olla, ku midägi üteldä ei olõ, ja lihtsäle kullõlda, vai hoobis tuust vaikusõst mõnnu tunda. Viil kavvas jääse miilde nuu õdagudsõ jutuajamisõ nii vahtsidõ ku vannõ tutvõdõga ja kurbus, et taa nii ruttu läbi sai. Saman, et lõpõta rõõmsa noodiga, või luuta, et seo ei olõ perämäne kõrd näid inemii nätä. Järgmäne plaan om kokko saia Võromaal!

Ku seod luku kirota, kullõ Karala muusigakollõktiivi Burlakati plaati «OMA». Tuud albumit saa kullõlda näütüses Youtube'ist ja Spotifyst. Soovita!

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi perioolõmisõst ja tähendüsest.

Taro, Tarro ja Taru

Nimel Taro om Eestin 66 kandjat, Taru – 53, Tarro – 31. Kujul Tarro, midä tuudaigu loeti [taro], panti taa 1820. aastil nellän Lõuna-Eesti mõisan, minkast kolm olli Võrumaal.

Vahtsõliina mõisan panti Tarro Lasva (Vaarkali) külä Järveotsa talun. Nime saiva katõ vele, Vaarkali Aabrami ja Tanila perrätulõja.

Põlva kihlkunna Kähri mõisa Karilatsi nukan panti nimi Tarro Kindsi Märdi Hindriku, Kaarli ja Juhani perrätulõjilõ. Põlva personaalraamadü järgi sai sama nime ka Tilsõ mõisa tarõpoiss Juhani uma naasõ ja tütreaga, a tã ollõ joba 1807 perre mant är maakaitsõväkke võet.

Harglõ kihlkunna Mõnistõ mõisan panti seo nimi Tiidsa talu hingekirän olnulõ Jaanilõ. Ildamba om Rõugõ Vana-Roosa personaalraamatun kirän

Tsundsu Juhani poig Jaan Tarro, või-olla, et sama miis.

Tartu külle all Piiskopimõisan panti perrele, kink esä ollõ 1811 kirän ku Tarro Ado, priinimi Tarro. Tõsõ Tarro talu perrele panti hingelugõmisõn 1826 kirja nimi Tarrolwana. A 1834 ja 1850 ollõ mõlõmba nimi hoobis Tarre.

Inne priinimmi pandmist ollõ sõs Taro lisanimi olõman Piiskopimõisan. Om ka nätä, et vana lõnaeesti keele sõna taro (mehitside kodu tähendüse) ja tarõ (inemise kodu tähendüse) võiva segi minnä. Kas Tilsõ miis võisõ saia nime Taro tuuperäst, et tã inne ollõ Tarõ Juhani? Vaheldatav om tuu sõna Karilatsi külänimen Häätaro, midä üteldäs ka Häätarõ. Kas ja kuis omma kõüdet Häätaro kotussõnimi ja Karilatsi priinimi Taro, tuu olõ-i kah selge.

Kõgõ suurõmban suguvõsan, Vahtsõliina uman, om nimme jääd kirutama valdavalt kujul Tarro, a taad om parandõt ka vahtsõ kiräviie pääle, küländ palflu Tarro, harvõmb Taru.

1921. aastagal Petserimaal võeti viis kõrda nimi Taro ja üts kõrd Taru. Üten Obinitasa perren võeti komisjoni iin Taro, a Obinitasast peri sama esänimega sõvaväläne võtsõ nime Tarro, iinkujus vast Vahtsõliina Lasva nimi.

Nimme Taru om hulga võet ka eestistämisel, 11 kõrda. Är muudõti nime Tarassov, Teinmann, Trampärk, Dannberg, Trankman, Treumund, Gruno, Mahkvei ja Naggelson.

Võru ja tartu keele taro ~ taru ku mehidsepidämise sõna võeti tiidligult eesti kiilde üle 1906. aastaga paiku, tuust om kirutanu Vaba Lembit. Vana Taru talunime, midä om õigõ mitmiid Mulgimaal, a om olnu ka Tartu Piiskopimõisan ja Põltsamaa kandin, võiva tulla mõnõst vanast inemisenimest, näütüses Isidor. Vinne õigõusu nimmist võissi sobida Tar ~ Tara, miä või olla kutsminõ ristinimmi Aristarh, Nektari, Tarass jt kotalõ. Ka Dorofei (>Torop) vai Darii (kreeka Dareios) võissi kõlvada.

SAARÕ EVAR

Mehkamaal koristõdi hoolõga

NÕLVAKU KAIE

Lehekuu keskpäigan Mõnistõ koolimaja ja rahvamaja manh peet koristustalgu olli Mehkamaa kandin see keväje viimäde. Aprillin tetti kogukonnarahvaga tüüd Karisõõdi ja Mõnistõ mõisa pargin.

«Kooli ja rahvamaja ümbre ja Kuutsi külä tii veeren jouti 16. mail palflu ärä tetä,» kõnõli kooli majandusjuhataja ja talgu iistvedäjä Ruveni Merike. «Rahvast ollõ palflu nigu alasi, päält kuuõkümne inemise. Tetti kõrda kooli spordiplatsi ja latsiaia liivakastõ, puhastõdi koolimaja katust, mõsti lipuvardõid nii kooli ku rahvamaja iihn, säeti lillipendreid.»

Suur tüü ollõ ka vahtsõ kuusõheki istutamine spordiplatsi viirde, konh vana puu enämbüisi värsünü ja kujunu. Merike tiise üldä, et uusi kuusõkõisi sai kasuma 150. Kujunu puu, ossa ja muu praht sai ka külä vahelt suurõ tii veerest ärä veetüs.

RUVENI MERIKESE PILT

Noorõ ja kõva mehe vetti kujunu puu kokku.

Kaeti üle ja tetti kõrda Mehkamaa kultuuriselti suurõ pidutõlgi. Augustikuul om plaanin pidulikumb kodukandipäiv, minka tähistedäs Mõnistõ 640. aastapäivä.

Jo vanarahvas om ülnü, et vesi löüdü. Tuu tähendäs, et ku mõskmine käsil, sis õks näet, mea viil must. Niisama on muu

tüüga, et kiä tetä taht, toolõ jääs esi silma, konh vaija käe külge panda.

Koolimajan talgusupi manh üteli Merike kõigilõ suurõ aitüma. Ta tunniss, et ku jo vara keväjelt nakatas küüsüma, kas talgu tinavaasta kah tulõva, ja pandas tähele, medä vaija tetä ollu, nakas sõamel õigõ lämmi.

Äpärädus põllumajandusõga

ALEVIKU ANNI

Lugu juhtu hulga aastit tagasi, ku viil nuur olli, nii 12–13aastanõ. Tollõ ao latsõn olli ma joba täüsinemise iist vällän. Ütskõrd otsusti imä-esäga kavvõlõ sugulaisilõ küllä minnä. Usutliva, kas ma õks saa hakkama. No muidugi, olli ma kimmäs. Kodu jäi viil kuvvõaastanõ väikuveli Ülo.

Tõsõl hummukul tullu varra üles. Talliti eläjä, panni piimä jahtuma ja ai kats lehmä, vasiga ja lamba kařamaalõ, kodu lähküle. Eläjä jäivä ilustõ süümä. Ku päiv korõmbalõ nõssi, ai väikuvele üles veidukeses karja hoitma. Mul olle vaia süük tetä ja kodutsit toimõnduisi kah. Küsse veli Ülo käest, midä tä söõgis taht. Otsustimi katõköisi, et tahs midägi errä hääd, mis meile miildü – piimäklimisuppi.

Andsõ Ülolõ valmis tettü häste pikä kařavitsa kätte ja ütli, et ku eläjä tulõva aiavilä poolõ, ajagu vitsaga tagasi. Vellekene jäi põllupindride ette pikä malgaga valvma. Meil olle väikene põllulapikõnõ maja kõrval. Sääl kasvvi kõik aiavili: kapsta, kaali, peedi – kõik olli upakilõ är juretült virkse vahel. Kurb olf kaia. Sis joosi vellekeist otsma. Tuul olle ikäv naanu ja lännü kavvõmbalõ lumbi viirde pikä kařavitsaga «kallu püüdmä».

Sõs tulle miilde süük pliidi pääl. Panni joosuga küüki. Oh

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

mä potiga pliidi pääle. Tei klimbitaina valmis, oodi, ku piimä kiimä lätš, panni klimbi patta. Joosi kõrras vällä kaema, kuis väikene kařas kařaga toimõ tulõ. Oh sa essäkene! Kari olle poolõn aian seen, robist mi hirmsa hoolõ ja armastusõga kasvatõdu aiavilä seen. Panni rüüken aida ja virudi eläjä aiast vällä. Kapsta, kaali, peedi – kõik olli upakilõ är juretült virkse vahel. Kurb olf kaia. Sis joosi vellekeist otsma. Tuul olle ikäv naanu ja lännü kavvõmbalõ lumbi viirde pikä kařavitsaga «kallu püüdmä».

Sõs tulle miilde süük pliidi pääl. Panni joosuga küüki. Oh

sa jämme jummal, mis sääl olle! Piim olle kõiki klimpega «uma jalaga» potist vällä tulnu ja «jalut» mullõ üle pliideveere põrmandut pite vasta. Küük olle sinist savvu ja kõrbõhaisu täüs. Tot sullõ erä tegemine.

Kõiki noidõ õnnõtuisi pääle es olõ muud ku päätüis ikmist. Ku vähä maaha rahusi, lätši vahtsõst vällä umma põllumajandust kaema. Naksi uma latsõmõistusõga noid, miä viil kannaf, tagasi istutama. No midä sa istutat suuri kapstit, kaalõ, piite! Kõik olf nii segi, es saa sääl midägi paranda.

Kari sai lauta aetus, küük tulle kraami, kõtt olle tühi.

Põllumajandusõlõ põnts pantu. Määne kül om aiamaa, ku imä-esä kodo tulõva. Ikuulugu.

Lisas mu põllundusõst viil niipallo. Ku ma hulga väikumb olli, tahtsõ kah umma põldu tetä. Olle kardoka pandmisõ aig. Kai, kuis musta mulla sisse kardoka panti. Mullõ tuu es miildü. Ma sai üte vana suumõsukausi, panni tuu ilusat puhast liiva täüs ja sinnä sisse ilusa kartoli. Kausi nõsti korgõ aidaveere ala. Esi mõtli, kül näil om sääl hää kassu. Ku ma ütškõrd kaema lätši, et kuis kasusõ, lõidse kausist tühäs jüredü kartolikoorõ. Rottõ tüü. Niipallo sõs mu põllundusõst.

Tulõkahju

Egä katsõkõmmendin aastin inemine om saanu tunda määndsiti varjõ nõvvukogudõ-aigsist repressioonõst. Kiruta üte väega süämliku ja periselt süündünü luu, mil-le saatsõ 1955. aastal mu lell Karagandõst, ku olf sääl vangilaagrinn, umalõ katõssa aastat noorõmbalõ velele – mu esäle.

Lugu kõnõlõs näide latsõpõlvõst Võrumaal, midä lell vangilaagrinn olli miilde tulõf. Ma esi lõidse tuu luu hulga aigu ildamba esä märkmide vaihõlt.

Juhtu nii. Olf kinä suvõpäiv ja kõik perreliikmõ olli ummi toimõnduisi man. Lellä ülesannõ olf «eriala poolõst» olla noorõmba vele, mu esä latsõhoitja. Tuu ammõt es miildü tälle sukugi ja tä jätse vele üt-sindä tarrõ.

Kõrraga kostsõ üle muru rõögätüs: «Palas! Palas! Appi! Elumaja palas!» Kõik juusksõva viipangõga ümbre.

Lellä päähä tullf välgätüs: «Veli maka hällün!» Suur murõ hindä andisandmatust üt-sõkõksusõst lei pään kellä. Tä juusksõ tarrõ.

Aastit ildamba kirof mu lell noist minotiist nii: «Tarõ olf tühi, õnnõ latsõ häll rippusi kõtoika külen. Säalsaman lähkül olf joba lae sisse mulk palanu. Lätši hällü manu ja naksi sinnu vällä viimä. Õnnõs sa magasit nii rahulikult. Nõstsõ su hällüst vällä kõgõ tekiga, panni aknõlavva pääle, hüpäs- si aknõst vällä, lõpus sai su hindä-le üskä, ja kati näo, et sädeme sullõ näo pääle ei satassi. Lõpus tullf imä, võtt väiku tita hindäle üskä ja mi lätšimi kolmõkõistõ Mäetarõ poolõ. Midägi hirmsat jäi sääl taadõ ja ma es taha inämp sinnäpoolõ kaiaki...»

SAARÕ HELJO

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

PILDI TSEHKEND SAARÕ HILDA MARIN (1.1).

Arva', kas lausõ' om õigõ vai võlss!

Minevä kõrra vastus: MIIKÄRG.

Avvohinna saa KÜBÄRÄ KRISTOFER Setomaalt.

1. Repän om pihlõst värvi.	Õ	V	6. Puu kasus rebäsest kural puul.	Õ	V
2. Rebäse hand om üleni pihlõnõ.	Õ	V	7. Puu takan om hahk susi.	Õ	V
3. Repän kaes kuralõ poolõ.	Õ	V	8. Puul omma' kõik lehe' verevä'.	Õ	V
4. Repän hüppäs nurmõ pääl.	Õ	V	9. Nurmõ takan om mägi.	Õ	V
5. Rebäse ümbre kasus nelj kõllast lilli.	Õ	V	10. Taivas om hellesinine valgidõ pilviga.	Õ	V

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Kiri toimõndusõlõ

Vanast saadõti lehetõimõndustõ hulga kirju, inämbüisi kaibuisi naabridõ pääle. Kirju osakunna juhataja olf ütstvahe ildaaigu mi hulgast lännü pikäaolinõ aokiränik Silla Ants. Toimõndustõ tullf ütspäiv väega paks kiri. Sääl seen olf vinnekeeline leht Literaturnaja Gazeta, kohe sisse lõigadu väiku pilukõsõ. Kiäki miis kirof, et timä naanõ käü üte tüüselidise mehega Nõõrimaa söõgitarrõ, ja pallõf, et toimõndus võtnu hindä pääle vällä uuri ja tälle teedä anda, midä nuu kats sääl umavahel kõnõlõsõ. Mano olf pant kolm ruublit rahha.

Mi, tõdsõ toimõndusõ aokiränigu, kävemi kah Nõõri-

maal söömän. Ütspäiv näimi, et nukandus ütst miis, aoleht silmi iin. Tuu olf Ants.

Lätši timäga juttu ajama ja tä kõnõf mullõ luu är. Ants olf viil kaenu, et lehe seen omma pilu väega väiku, ja lõigäs igävüesest noid väidsega tsipa suurõmbas. A sis saiva pilu nii suurõ, et sil-mä punniti vällä ja midägi es saa inämb salahuisi päält kullõlda. Küsse Antsu käest, midä tä sis toolõ kiräsaatjalõ vastada mõtlõs. Antsul olf vastus õkva võtta: «Uursõmi, nä es kõnõlõ midägi esieralist, jutt olf tüüas-just.»

A mis kolmõst ruublist sai, küsse ma. «Tuu ma tarviti joba är.» kostsõ Ants kipõstõ.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Hoiatamisõst ja hoitmisõst

Ma kuuli raadiost, et inemise nakkasõ harinõma tuuga, et telehvoni pääle tulõ teedüs üle riigipiiri linnanuu taivamassina kotsilõ. Nigu telekaari saat inne pikse tulõkit hoiatusõ, et tõm-makõ egäs juhuse kõik juhtmõ takast. Pallo tõmbasõ, a pallo mitte. Innembä uutva, nika ku pümme pilv paistus vai om jo mürstämist kuulda.

Niisama om tuu essünü linnu-

massina hoiatusõga. Mõnõ pakõsõ kõrraga keldrihe, mõnõ kaesõ taivahe ja uutva tsärinät. Õigõ om kõigil, uma elo iist kand egäüts esi huult. Näütüses tõuksiga võlssi ja ilma kiivriidä sõitmisõ iist karistõdas kõik aig, a iks om mito inemist hukka saanu. Ku täambädsel lipupääväl laudas hümnü, et Jummal meid kaid-sassi ja hoiassi, sõs Jummal kaits iks noid, kiä esi kah tuu hääs midägi teevä.

MUDA MARI

Võro Instituut ots

PROJEKTIJUHTI

kiä and huugu võro keele ja kultuuri oppusõlõ Vana-Võromaa latsiaidun ja koolõn.

Tüü tahtja piäsi hindäst teedä andma ildampa 19.06.2026.

Kae mano: wi.ee/instituudist/tuupakmiso/